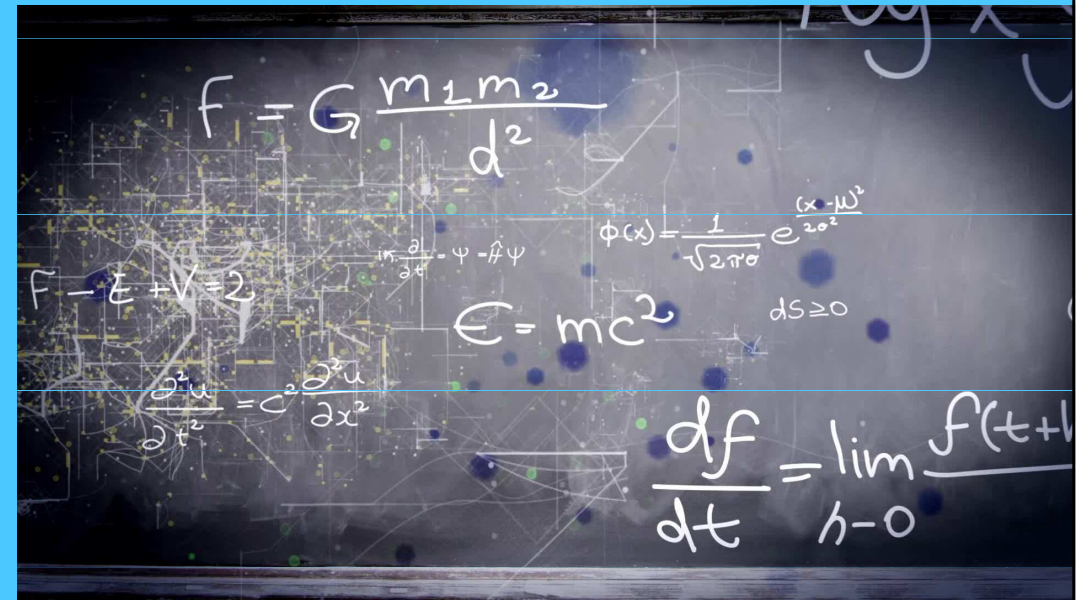

Úvod do studia Pomocných věd historických (PVH)

Historie

- Je to věda?
- Vztah k jiným oborům (technickým a přírodovědným)
- Místo historie mezi ostatními humanitními a společenskými disciplínami.
- Příbuzné historické obory: archeologie, dějiny umění, muzeologie atd.

Pramen

Pramen je informace (text, dokument, artefakt, událost), jež vypovídá o době a širších souvislostech svého vzniku nebo dění. Pouze historik propůjčuje pramenu jeho status.

- Širší definice: Za pramen lze označit dokument, materiál nebo otisk události, faktu či jevu, z nichž historik může čerpat své poznatky.
- Užší definice: Pramen je výsledkem lidské činnosti nebo společenského vývoje a přímo nebo bezděčně, třeba již pouhým vznikem, přispívá k výkladu dějinné skutečnosti.

Pramen a historický fakt

Fakt jako historická danost →

 Pramen →

Historik (kritické studium) – odhalení
faktu

Pramen a historický fakt

Pramen →

Historik (kritické studium, otázky, interpretace)

→

 Konstrukce historického faktu

Dělení pramenů podle ...

- ... jejich obsahu, původu nebo formy, tj. podle způsobu vyhotovení;
- ... toho, zda jsou přímými pozůstatky, nebo určitými prostředníky zachycené a předávané informace;
- ... společenské funkce (záměr a úmysl při jejich vzniku);
- ... jejich vnější podoby (způsob fixace informací).

Dělení pramenů

- A. Hmotné (trojrozměrné) pozůstatky minulé lidské činnosti a existence, včetně jevů přírodních.
- B. Písemné.
- C. Obrazové a zvukové.
- D. Informace zachované v paměti a předávané ústně.

„Trojice“ historikovy práce

- Heuristika
- **Kritika**
- Interpretace

Pomocné vědy historické

Hilfswissenschaften
(něm.)

Grundwissenschaften
(něm.)

Auxiliary Sciences of
History (ang.)

Discernere vera ac falsa

Johann Christopher Gatterer
(Handbuch der Universalhistorie,
1761): „**historische
Hilfswissenschaften**“ (chronologie,
diplomatika, genealogie, geografie,
heraldika, numizmatika).

Definice

Pomocné vědy historické v širokém kontextu jsou všechny disciplíny, které svými specifickými metodami pomáhají historikovi hlouběji proniknout do podstaty jevů dosavadního vývoje lidské společnosti tím, že podrobují specifické historické kritice všechny produkty její činnosti, zejména pak její písemnou ‚pozůstalost.‘ (Vademcum, s. 7)

Jsou to obory, které se věnují specifické kritice jednotlivých kategorií písemných – či alespoň do jisté míry písemných – pozůstatků minulostí ze dvou základních aspektů. **První je dán jejich osobitým charakterem jako určitého druhu materiálu**, druhý pak nutností **analyzovat a tlumočit informace v nich písemně sdělované ve formě využitelné historikem.**

Pojmy

Vnější kritika –
*discernere vera ac
falsa.*

Vnitřní kritika
(**hermeneutika** –
teorie porozumění).

Heuristika -
shromáždění
relevantních pramenů.

Úkol PVH

Sbírání,

zpracování

a systematizování určitého
typu historických pramenů,
vždy na úrovni pramenné
kritiky.

Kritika

- Tzv. vnější kritika: prověření pramenů z hlediska pravosti.
- Tzv. vnitřní kritika: zhodnocení pramenů a jejich relevance z hlediska kontextu jejich vzniku, informací o autorovi, adresátech atd.

Prověření pravosti pramene

- Tzv. vnější znaky: psací látka, formát, úprava textu, podpisy, glosy, přípisky apod.
- Tzv. vnitřní znaky: jazyk, skladba a styl.

Pravá listina? 17. října 1045

Břetislav, vévoda Čechů, dává
břevnovskému opatu Meinhardovi na
Moravě jakousi celu, kterou postavil
na počest sv. Petra a Pavla.

Pečeť: Na šňůře z vybledlých
červených a žlutých nití přivěšena
kulatá černá pečeť.

Materiál: Pergamen.

Rozměry: 47x29,5.

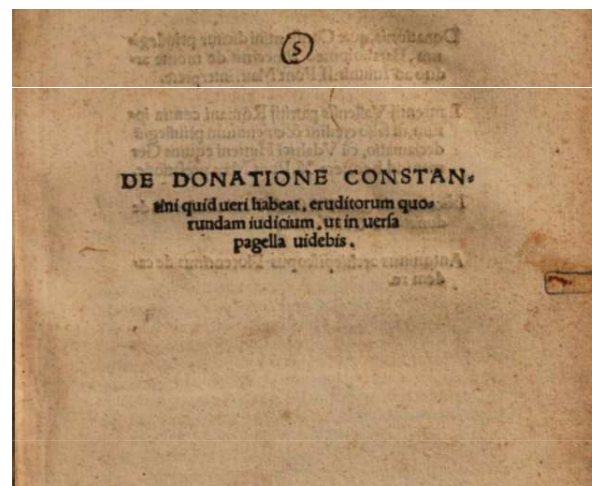
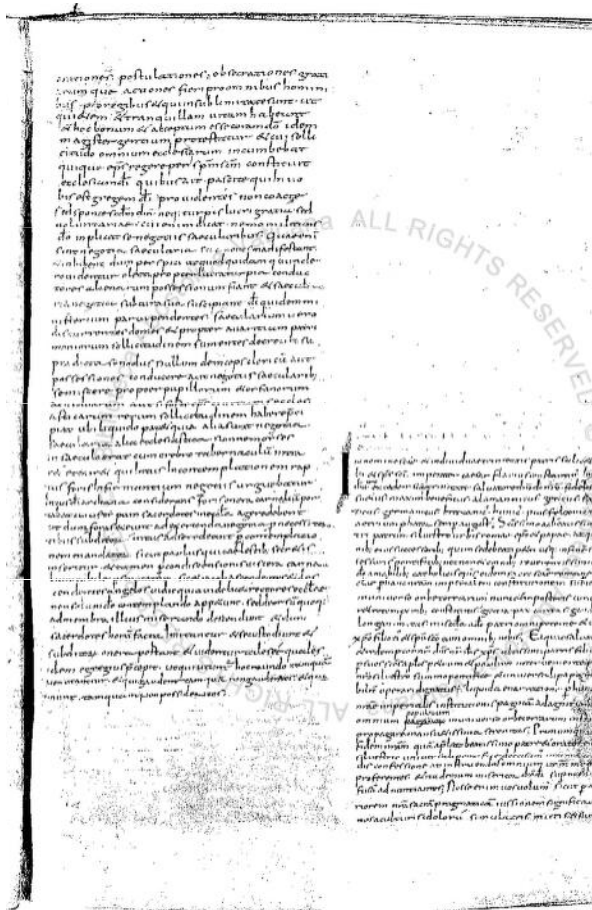
Zdroj: Moravský zemský archiv v
Brně Benediktini Rajhrad (1045-
1908) 21, in: monasterium.net, URL
</mom/CZ-MZA/E06/21/charter>,
accessed at 2020-12-01Z

Konstantinova donace

lat. *Constitutum Constantini* nebo *Donatio Constantini* ad *Silvestrum I papam*.
Text se tváří jako diplom císaře Konstantina (4. st.), ale ve skutečnosti pochází z 8.-9. st. Padělek odhalil ital. humanista Lorenzo Valla (15. st.) na základě filologických nesrovnalostí.

Rukopis královédvorský a zelenohorský (RKZ)

České písně nebo
zpěvy.

Paleograficky, lexikálně
a stylisticky se hlásí do
13. až 14. st.

Novověké padělky z
počátku 19. st.

Falešná nebo pravá pečeť?

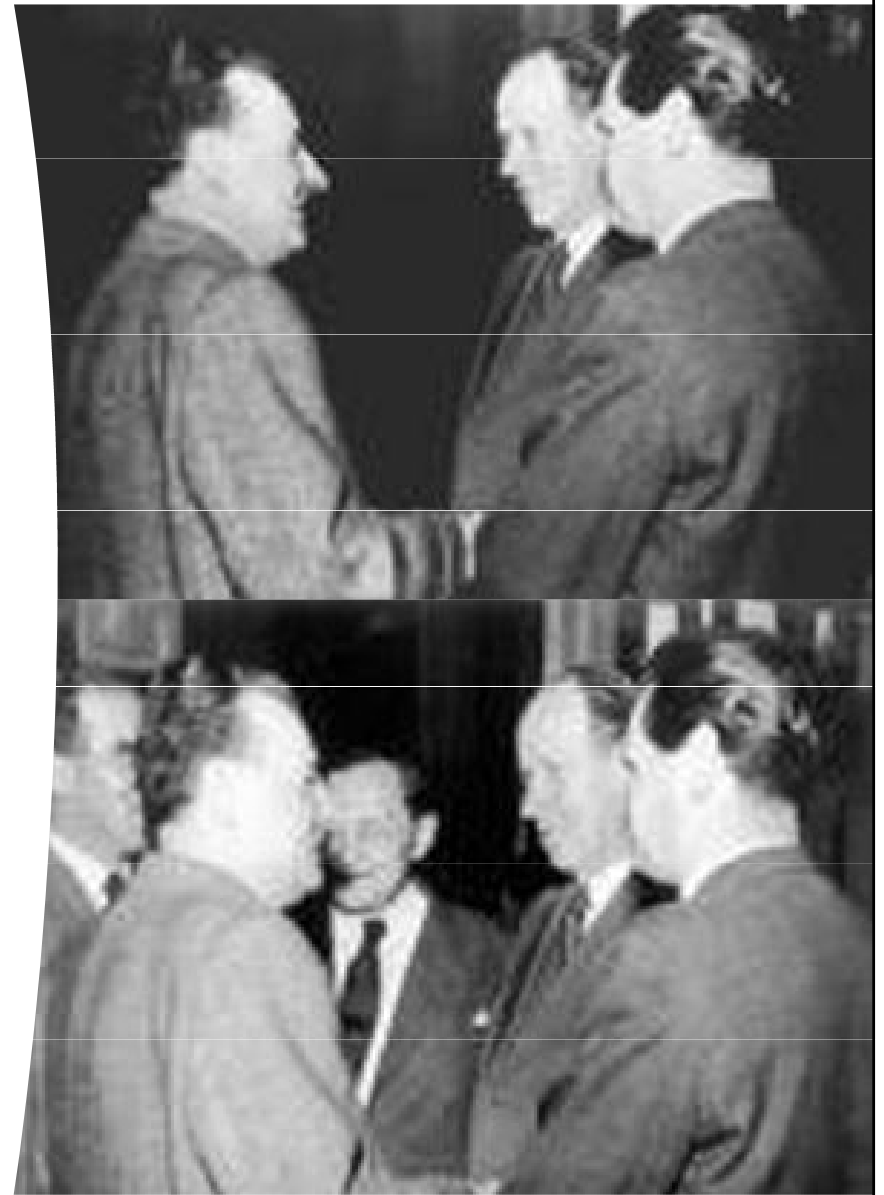
OLDŘICH Z ROŽMBERKA – PADĚLATEL LISTIN A PEČETÍ ZIKMUNDA
LUCEMBURSKÉHO

Fotografie

Prezident republiky Klement Gottwald (vlevo) v rozhovoru s předsedou vládou Antonínem Zápotockým a místopředsedou vlády Viliamem Širokým na Wilsonově nádraží v Praze.

Datum pořízení: 26.8.1949.

Montáž: vlevo vzadu zmizel Rudolf Slánský, tehdy generální tajemník ÚV KSČ.

Tradiční seznam PVH

Diplomatika – nauka u
úředních (právních)
písemnostech.

Paleografie - nauka o
písmu a jeho vývoji.

Sfragistika – nauka o
pečetích.

Heraldika – nauka o
erbech.

Kodikologie – nauka o
rukopisech.

Epigrafika – nauka o
nápisích.

Numizmatika – nauka o
mincích a peněžním
vývoji.

Chronologie – nauka o
měření a počítání času.

Genealogie – nauka o
rodových a příbuzenských
vztazích.

Historická metrologie –
nauka o hmotnostních,
délkových, plošných a
jiných jednotkách (mírách)
a systému měření.

Dvě skupiny PVH

disciplíny druhové (určené jednotlivým kategoriím pramenů):

- diplomatika
- kodikologie
- sfragistika
- heraldika
- epigrafika
- numizmatika

disciplíny obsahové (hodnocení objektivní reality v těchto pramenech):

- chronologie
- genealogie
- historická metrologie

svébytné postavení paleografie

Další PVH a příbuzné obory

Filigranologie – nauka o vodoznaku (vodotisk, filigrán, něm. Wasserzeichen).

Faleristika – popis a historie řádů a vyznamenání.

Vexilologie – historie a symbolika vlajek, praporů a standart.

Kampanologie – nauka o zvonech.

Papyrologie – nauka o starověkých textech na papyru.

Historická geografie – nauka o zeměpisném prostředí.

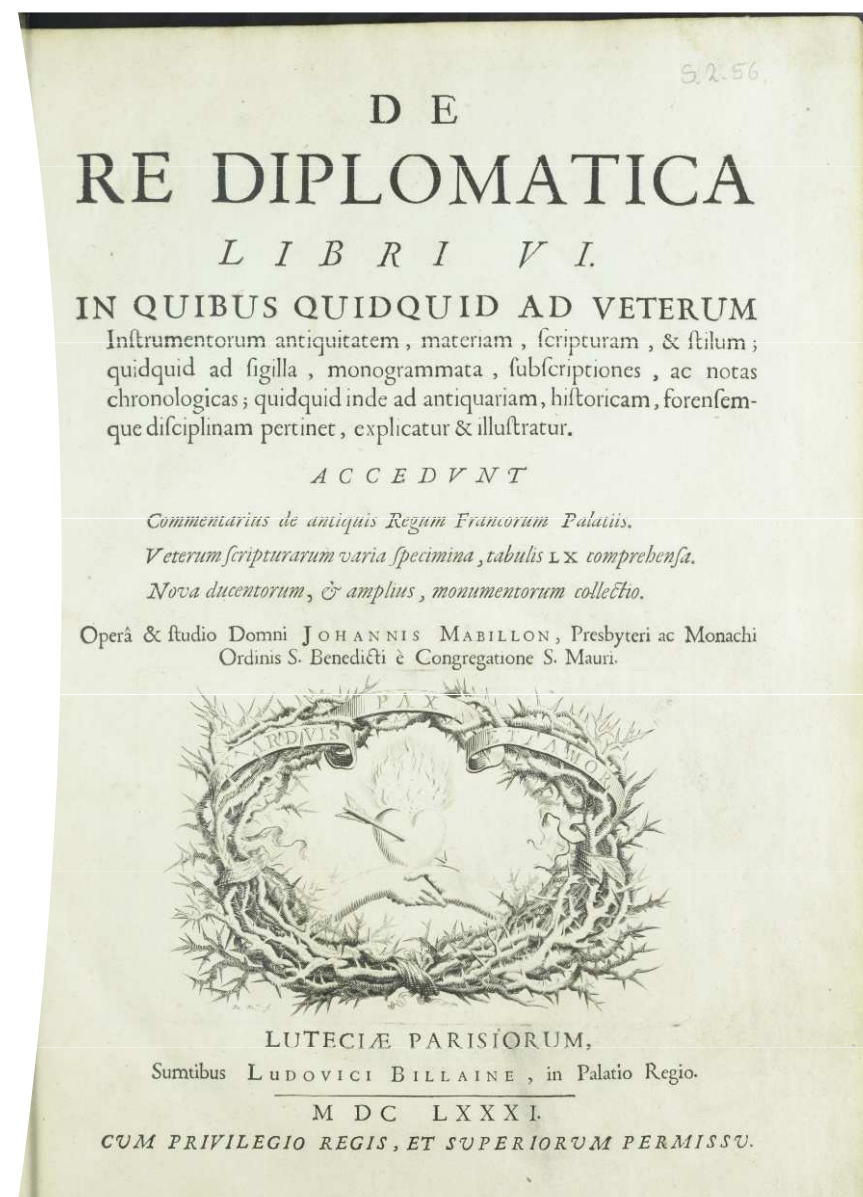
Historická bibliologie – nauka o knize rukopisné i tištěné.

Pramenověda (něm. Quellenkunde) – nauka o analýze a výkladu písemných pramenů.

Ediční práce – kritické vydávání historických pramenů.

Stručné dějiny PVH

- Starověká Alexandrie - kritické studie Homérova eposu *Ilias*.
- Exegeze biblických a antických textů - rozvoj filologických a historických disciplín.
- Kritická filozofie raného osvícenství.
- *Bella diplomatica* - kritický přístup k právním nárokům založeným na listinách.
- Jean Mabillon (1632-1707) – francouzský benediktin, který v roce 1681 vydal knihu *De re diplomatica libri sex*.

MONUMENTA
GERMANIAE
HISTORICA

INDE AB ANNO CHRISTI QVINGENTESIMO
VSQVE AD ANNUM MILLESIMVM
ET QVINGENTESIMVM

A V S P I C I I S
SOCIETATIS APERIENDIS FONTIBVS
RERVM GERMANICARVM MEDII AEVI

E D I D I T
GEORGIVS HEINRICVS PERTZ
SERENISSIMO GERMANIAE IMPERATORI BORUSSIAE REGI A CONSIL. REG. INT. BIBLIOTHECAE BEROL. PRAEFECTVS.

DIPLOMATVM IMPERII
T O M V S I.

H A N N O V E R A E
IMPENSIS BIBLIOPOLII AVLICI HANNIANI
MDCCCLXXII.

Stručné dějiny PVH – školy a instituce

- 1819 (Mnichov) - Monumenta Germaniae Historica (**MGH**).
- 1821 (Paříž) - École des Chartes.
- 1854 (Víděň) - Institut für österreichische Geschichtsforschung (**IfÖG**).
- 1884 (Řím) - Scuola Vaticana di Paleografia, Diplomatica e Archivistica.

Stručné dějiny PVH – osobnosti

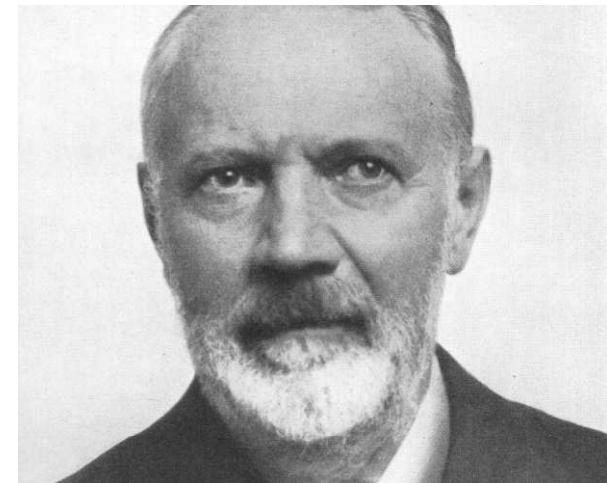
Julius von Ficker (1826-1902) -
historik a diplomatik.

Wilhelm Wattenbach (1819-
1897) – historik a paleograf.

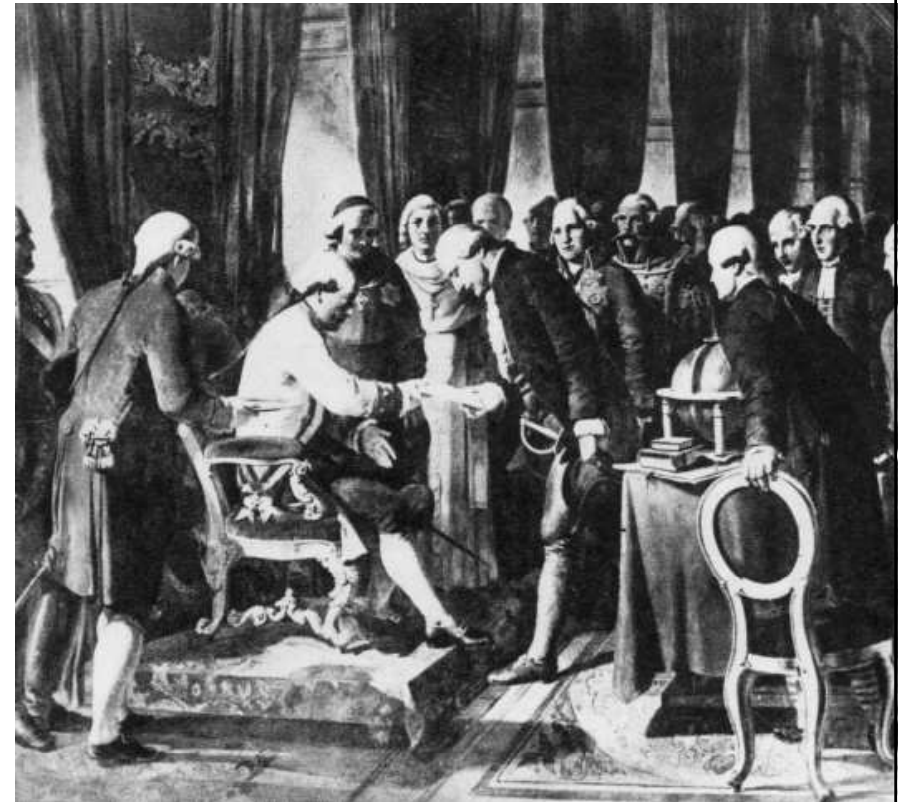
Harry Breslau (1848-1926) -
historik a diplomatik.

Theodor Sickel (1826-1908) –
historik a diplomatik.

Stručné dějiny PVH – české země

- 1784 – samostatná katedra PVH na pražské univerzitě.
- 1784 - Královská česká společnost nauk (Die königliche böhmische Gesellschaft der Wissenschaften) - Gelasius Dobner (1719-1790), František Martin Pelcl (1734-1801) a Josef Dobrovský (1753-1829).
- František Palacký (1798-1876) - Učená společnost a České muzeum.
- Studenti z Čech na IfÖGu – v letech 1859-1861 Josef Emler a Matthias Pangerl.
- 1871 – obnovená výuka PVH na pražské univerzitě - docent Josef Emler.

Stručné dějiny PVH – české země

- Josef Emler (1836-1899) – archivář hlavního města Praha, diplomatik, ediční práce, autor učebnice k chronologii a paleografii.
- Gustav Friedrich (1871–1943) – nástupce J. Emlera; na pražské univerzitě vyučoval od roku 1898 až do roku 1939; věnoval se diplomatice, paleografii a chronologii; začal vydávat CDB (1904-1907).
- 1919 – vznik Státní archivní školy – návrh J. B. Nováka a G. Friedricha.
- Po r. 1945 – vedoucí PVH na univerzitě – Vladimír Klecanda (1888-1946), od r. 1948 – Václav Vojtíšek (1883-1974) – věnoval se diplomatice, heraldice, sfragistice, kodikologii, epigrafice a městské správě.
- 1949 – zrušena Státní archivní škola.

Stručné dějiny PVH – české země

- 1964 - zřízení samostatné Katedry pomocných věd historických a archivního studia FF UK.
- Vedoucí katedry Zdeněk Fiala (1922–1975), který v roce 1958 vystřídal Václava Vojtíška.
- 1990 - vedoucím katedry Ivan Hlaváček (1931); od r. 2000 Marie Bláhová (1944).
- aktuálně - vedoucí katedry Hana Pátková.

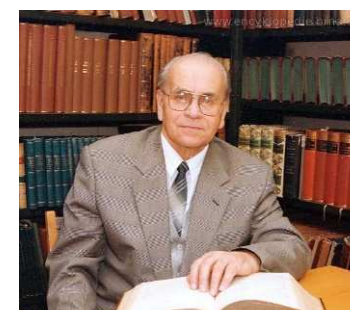
Současné katedry PVH v ČR

- **Praha**
Katedra Pomocných věd historických Filozofické fakulty Karlovy univerzity
vedoucí katedry: prof. PhDr. **Hana Pátková**, Ph.D.
- **Hradec Králové**
Katedra pomocných věd historických a archivnictví FF UHK
vedoucí katedry: Mgr. **Jindřich Kolda**, Ph.D.
- **Ústí nad Labem**
Katedra archivnictví a pomocných věd historických FF UJEP
vedoucí katedry: Mgr. **Tomáš Velička**, Ph.D.
- **České Budějovice**
Ústav archivnictví a pomocných věd historických FF Jihočeské univerzity
vedoucí katedry: prof. PhDr. **Marie Ryantová**, CSc.

Stručné dějiny PVH – FF MU

- Václav Hrubý (1885-1933) – žák Gustava Friedricha, první učitel PVH na FF MU; disertace (*Listiny pražských biskupů 1258-1343*).
- Jindřich Šebánek (1900-1977) – pracovník Moravského zemského archivu v Brně (1923-1937); obor archivnictví se osamostatnil (spolu s PVH po 2. světové válce); oblast zájmu - diplomatika a paleografie.
- Sáša Dušková (1915-2002) – diplomatika a ediční činnost; spolupracovala s J. Šebánkem.
- Miroslav Flodr (1929-2015) – paleografie, kodikologie, epigrafika.
- Vladimír Vašků (nar. 1933) – diplomatika (středověká i novověká), podílel se na vydávání CDB.

Odborné časopisy - české

- Archivní časopis (AČ) – od r. 1951 (čtvrtletník).
- Sborník archivních prací (SAP) – od r. 1951 – konkrétní pramenné studie (2x ročně).
- Folia diplomatica – interní informační bulletin vydávaný v Brně; 16 ročníků v l. 1952-1968.
- Zápisky katedry československých dějin a archivního studia – v Praze (1956-1963) - 7 sv.
- Časopis Společnosti přátel starožitností (ČSPS) – od r. 1893.
- Časopis Matice moravské (ČMM) – od r. 1869.
- Vlastivědný věstník moravský – od r. 1946 (4x ročně).

Odborné časopisy - zahraniční

- Archivalische Zeitschrift – 1876.
- Archiv für Diplomatik, Schriftgeschichte, Siegel- und Wappenkunde (AfD) – 1955.
- Bibliothèque de l'École des chartes – 1839.
- Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters – 1937.
- Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung - 1882.
- Mitteilug des österreichischen Staatsarchiv - 1948.
- Quellen und Forschungen aus italienischen Archiven und Bibliotheken (QFIAB) – 1898.
- Studia Źródłoznawcze. Commentationes – 1957.

Odborné časopisy

Název časopisu?

Vydavatel časopisu?

Tematický profil?

Skladba/části/rubriky
časopisu?

Obsahuje

studie/články z PVH?

Které PVH jsou
zastoupeny?